

da se ta ostreje izražajo med neugodnimi ekonomskimi razmerami, manj pa ob relativni blaginji in ekonomskem napredku. Eden od vzrokov naj bi imel ekonomske temelje, ki se izražajo v izkoriščanju narodov. Po mnenju razvitih naj bi se to kazalo kot privzajanje presežne vrednosti njihovega dela v različnih oblikah, po mnenju nerazvitih pa kot izkoriščanje dela, ki je zakonitost v ekonomskih odnosih med nerazvitimi in razvitimi.

Iz razlogov, o katerih lahko samo ugibamo, se redko lotevamo vprašanja oz. iskanja odgovora na vprašanje, če sploh res in kdo koga izkorišča. Brez posebnih anket vemo, da obstaja, upravičeno ali ne, splošno razširjeno mnenje, da v Jugoslaviji narodi ekonomsko niso enakopravni, da so izkoriščani ipd. To ima tudi v političnih odnosih neugodne posledice in povzroča mednacionalno nestrpnost in spore. Z molčanjem ali neargumentiranim zatrjevanjem nasprotnega, vprašanja ni mogoče rešiti. Menda ni primerno o tem govoriti, ker bi se lahko razplamentela mednacionalna nasprotja. Nasprotno! *Prepričan sem, da bi z veliko zanesljivostjo lahko ugotovili dejansko stanje, poznavanje le-tega pa bi nasprotja prej ublažilo ali odpravilo.* Ker je to zelo celovito vprašanje, bi bil potreben večji znanstveni napor tudi ali predvsem ekonomistov. Prof. Beštrova se je svoječasno ukvarjala s to problematiko, pa tudi drugi posamezniki in institucije.

Nazadnje predlagam, da se v razpravi poskusimo sporazumeti o samem pojmu delavskega razreda. V naši teoriji in ustavni ureditvi smo ta pojem po vsebini in nosilcih različno opredeljevali in še danes lahko ugotavljamo razlike – celo med udeleženci tega posvetovanja. »Uvodničarji« so namreč uporabljali izraze: delavski razred, delavski razred v Jugoslaviji, delavski razred v republiki, nobeden pa ni uporabil izraza slovenski delavski razred.

V teoretičnih razpravah lahko uporabljamo kot generični pojem samo delavski razred ali delavski razred v Jugoslaviji. Sicer pa drži, da ima vsak narod svoj delavski razred v kakršnikoli državni formaciji, za katero se je pri uresničevanju pravice do samoodločbe sam odločil, tako tudi narodi v Jugoslaviji. Načelo »proletarci vseh dežel – združite se« pa odkriva kot bistveno značilnost delavskega razreda njegovo integrativno vlogo. To se je v Jugoslaviji potrdilo v boju za nacionalno osvoboditev in socialistično revolucijo in v celotnem povojnem obdobju. V NOB se je spet potrjevala zgodovinska težnja narodov Jugoslavije, da živijo v skupni državi in so se združili v zvezno republiko enakopravnih narodov. Uresničitev te težnje je bila mogoča, ker je bil nosilec delavski razred s komunistično partijo na čelu. V povojnem obdobju istovrstni interes vsakega delavskega razreda za osvoboditev dela uresničujejo delovni ljudje, narodi in narodnosti v njihovih socialističnih republikah ter avtonomnih pokrajinah in pa skupaj v SFR Jugoslaviji, kadar v skupnem interesu tako določa ustava. Sam obstoj delavskega razreda vsakega naroda ne pomeni sam po sebi nobene nevarnosti za uveljavljanje delavskega razrednega interesa v Jugoslaviji kot celoti ali za slabitev političnega sistema socialističnega samoupravljanja.

To so tri vprašanja, za katera predlagam, da jih vključimo v razpravo, ker sodijo v sklop problematike, ki smo jo delovno za posvetovanje opredelili kot »razredno-nacionalno«. Vprašanja niso znova, vključitev v razpravo pa predlagam predvsem zato, ker upam, da bomo na posvetovanju in v drugih predvidenih aktivnostih Marksističnega centra lahko kaj prispevali k njihovemu razčiščevanju in razreševanju.

FRANCE KLOPČIČ

Kdaj je nastalo socialistično samoupravljanje

Najprej predlog. Za takšna znanstvena zborovanja, kot je današnje, bi bilo primernejše, če bi organizator referate dobil veliko pred zborovanjem, jih razmnožil in razposlal udeležencem. Ti bi se lahko doma pripravili za resnično globoko načelno razpravo in tako prispevali k večjemu razvoju naše socialistične in marksistične misli. Če poslušamo samo

desetminutne povzetke referatov, tvegamo, da kaj ne razumemo, pa še težko je v bistvu polemizirati ali razpravljati ali povedati dodatno kaj novega.

Ob poslušanju referatov sem dobil vtis, da v referatih oziroma v teh kratkih povzetkih ni zadosti teoretično obravnavano vprašanje, kaj je razredno, kaj pa nacionalno. Zdi se mi, da nihče, razen tovariša Šinkovca, ni zastavil vprašanja, kaj je primarno – razred ali nacija. Nihče ni vprašal, kaj se včasih dogaja na zgodovinskem odru, katere težnje so v ospredju, katere pa v ozadju. Dogaja se, da iste težnje, ki so bile v ospredju, morajo v ozadje in se v ospredje prerinejo druge težnje, drugi interesi. Ta dialéktika je zelo zanimiva, a žal jo referati na današnjem posvetu premalo osvetljujejo. Vsekakor čutim, da ni stališča, s katerim bi človek polemiziral.

Ko sem poslušal govornike oziroma govornice, sem mimogrede dobil vtis, da je ta govornik končal univerzitetni študij v tej dobi, drugi govornik pa v naslednji dobi in sicer zaradi tega, ker so se v virih, v svojih citatih naslanjali na določeno literaturo. Naj mi referenti oprostijo, ampak takšen vtis sem dobil. Vse sem poslušal pazljivo. Tako npr. je tovarišica Lokarjeva rekla, da je leta 1929 stranka pozvala narode Jugoslavije k oboroženi vstaji. To so trditve iz leta 1948 (tovariš Tito na 5. kongresu KPJ, tov. Marinko na 2. kongresu KPS). Prosil bi vse navzoče, da takih citatov več ne uporabljajo. Zgodovinska znanost je namreč toliko napredovala, da mnogi podatki, ki so leta 1948 bili merodajni in edini, ne veljajo več. Zgodovinska vedá je zelo napredovala. Treba je spremljati nove ugotovitve in s tem izpopolnjevati svoja znanja.

V potrditev tega bi se lotil vprašanja, o katerem sva s tovarišem Vanekom že razpravljala. Svojemu referatu je namreč dal naslov Zgodovinski razvoj samoupravljanja med NOB. Referata, ki je zelo obširen, nisem mogel prebrati. Kar je tu povedal, je bilo pa premalo. Zato se ustavljam samo pri naslovu in pravim: samoupravljanja med NOB ni bilo. Nikar ne iščimo korenine samoupravljanja tam, kjer jih ni bilo. Samoupravljanje je pojav in resničnost socializma po zmagi naše socialistične revolucije. To je bistvo in del naše stvarnosti, ki jo imamo danes v socializmu v Jugoslaviji. Ne prenašajmo tega v preteklost, ko še ni bila likvidirana kapitalistična ali veleposestniška imovina, ko zatiralski razredi še niso bili likvidirani, skratka, ko socialističnih preobrazb še ni bilo, in zlasti ko oblast še ni bila v rokah delavskega razreda. To se je zgodilo v letih 1945 in 1946 s sprejetjem nove ustave in narodnogospodarskih zakonov (agrarna reforma, nacionalizacija industrije itd.). Ne prenašajmo socialističnega samoupravljanja na dobo, ko delavstvo še ni prevzelo oblasti, ko še ni bilo socialističnega prevrata.

Da so pa takšne razne ideje blodile in družbenih sferah, je jasno, tudi o samoupravljanju so že prej razmišljali ljudje v naši družbi. Pri tem bi citiral podatek iz zgodovine, ki ga nisem nikjer slišal. Gre za članek dr. Andreja Gosarja Cilji in pota krščanskega socializma iz leta 1922 (revija Socialna misel, I. letnik, št. 1, 1922). Kaj piše Andrej Gosar? Takrat je bil krščanski socialist, kasneje pa kot veste, belogardist, emigrant. Takole pravi: »Krščanski socializem postavlja nasproti liberalnemu geslu lažidemokracije načelo samouprave. Vsak pojedinec in vsaka družbena enota naj odloča povsod v toliki meri, kolikor gre pri tem za njene interese in koristi. To velja splošno ne samo v političnem, marveč prav tako v gospodarskem, stanovskem in kulturnem pogledu. Krščanski socializem zahteva poleg politične tudi gospodarske, stanovsko in kulturno samoupravo. Naravna posledica tega pa je, da se država in njen delokrog omeji na čisto politično polje, vodstvo in upravo ostalih panog socialnega življenja pa bi prevzele nove samoupravne organizacije.« Pa recite, če ne zveni kar sodobno! In to je bilo eno od vodilnih načel krščanskega socializma v takratnem času, takoj po 1. svetovni vojni. Vprašujem tovariša Šiftarja, ali bo korenine samoupravljanja šel iskati tudi k temu krščanskemu socializmu. Seveda ne! Kajti Gosar je pisal navedeno v meščanski družbi. Kot krščanski socialist je računal, da se bo njegova zamisel lahko uresničila po milosti meščanskega razreda in meščanski družbi. Takrat med krščanskimi socialisti razredna usmeritev še ni prevladala. Zato ne iščimo samo formalnih podobnosti, ampak glejmo v bistvo, v materialne družbene možnosti.

Lahko bi še navedel, kako sta se Marx in Engels leta 1850 izrazila proti samoupravljanju, se pravi pred 130 leti. Toda iz tega ne moremo povzemati zgrešenih ugotovitev. Zgodovino je treba jemati materialistično, z upoštevanjem stvarnega družbenega razvoja.